

PISAC U SVOM ZANIMANJU

U toku je diskusija o društvenom i materijalnom položaju slobodnih umetnika i, za potrebe Republičkog izvršnog veća SR Srbije se u Zavedu za proučavanje kulturnog razvitka radi studija¹⁾ na ovu temu, iz koje ćemo ovde saopštiti neke podatke.

Anketa književnika-slobodnih umetnika obavljena je tokom novembra i decembra 1975. godine, a neki podaci korišćeni su iz dokumentacije Udruženja književnika Srbije. Nažalost, od 75 književnika u ovom statusu (kako ih vodi dokumentacija Udruženja), — samo je 45 odgovorilo na pitanja iz ove ankete. Ostale nije bilo moguće naći iz više razloga (među kojima je i taj što adrese, kako ih vodi dokumentacija Udruženja, nisu tačne).

Ukoliko je dopušteno govoriti o svim književnicima-slobodnim umetnicima na osnovu odgovora polovine²⁾, — moglo bi se, pre svega, reći da je jedna petina članova Udruženja književnika u statusu slobodnih umetnika. To su mlađi ljudi, znatno mlađi nego članstvo Udruženja, uopšte uzev:

Među članovima Udruženja, 65 posto su rođeni pre 1930. godine, a među „slobodnim” književnicima 20 posto. Od književnika rođenih između 1931. i 1940. godine, 25 posto je među članovima Udruženja, a 40 posto među „slobodnim”, i od onih rođenih posle 1941. godine

¹⁾ „Društveno-ekonomski položaj ljudi koji ličnim radom, samostalno, u vidu zanimanja obavljaju umetničku ili drugu kulturnu delatnost”.

²⁾ Ova ograda odnosi se na podatke o prihodima (ukupnim, i prihodima od književnog rada). Ostali podaci se slažu sa podacima o čitavoj grupi književnika-samostalnih umetnika, kako ih vodi dokumentacija Udruženja književnika Srbije.

10 posto je među članovima Udruženja, a 40 posto među književnicima u statusu slobodnih umetnika.

Samo petina književnika koji se književnim radom bave u vidu zanimanja članovi su Udruženja duže od 10 godina. Dve petine imaju staž u Udruženju od 5—10 godina, a ostale dve petine staž kraći od 5 godina (postali članovi Udruženja posle 1970. godine).

Više od polovine književnika stekli su status slobodnog umetnika posle 1969. godine, petina pre 1960. godine, a ostali između 1961. i 1968. godine. Gotovo niko od književnika obuhvaćenih ovom anketom se nije zapošljavao u međuvremenu (samo četvoro je prekidalo status i to su oni kojima je status priznat pre 1968. godine). Polovina anketiranih književnika uopšte nije bila u radnom odnosu.

Iako relativno mladi, ovi književnici nisu i nepoznati, jer je 34 (od 45) do sada bilo nagrađivano (između ostalih, nagradama *Neven*, *Milan Rakić*, *Isidora Sekulić*, *Đorđe Jovanović*, *Radoje Domanović*, *Sterijinom*, Oktobarskom nagradom grada Beograda, brojnim nagradama na konkursima književnih listova i časopisa, na konkursima RTB, itd.).

Prosečno su ovi književnici u 1974. godini objavili po 13,3 tabaka, a u 1975. godini po 15,5 tabaka. Napisanih, a još ne objavljenih tekstova iz 1974. godine imaju, u proseku po 11,1 tabak, a iz 1975. godine po 10 tabaka.

Polovina anketiranih književnika ima završen fakultet (prema 40 posto članova Udruženja), trećina završenu srednju školu (gotovo svi oni su studirali na nekom fakultetu, ali su prekinuli studije).

Nešto više od četvrtine anketiranih književnika imali su do sada neku funkciju u Upravi udruženja književnika, a ostali nisu.

Anketirani književnici uglavnom žive od književnog rada: za polovinu je to jedini izvor prihoda. Ostali nalaze dodatne izvore prihoda bilo tako što se bave prevodnjem (njih 9), uredničkim poslovima (6), pisanjem novinskih tekstova (4), bilo na neki drugi način.

Ukupan prosečni godišnji prihod za 1974. godinu, prema njihovim odgovorima u ovoj anketi, iznosio je 42.318 dinara (odnosno 3.526 dinara mesečno), a prosečan prihod od književnog rada, za istu godinu 31.400 dinara (odnosno, 2.616 dinara mesečno). Pošto su razlike i u ukupnim prihodima, i u prihodima od knji-

ževnog rada, prilično velike (kreću se, za ukupan prihod između 6.000 i 120.000 dinara, a za prihod od književnog rada između 1.000 i 120.000 dinara), — smatrali smo da je ovako iskazan prosečan prihod neadekvatan pokazatelj materijalnog položaja književnika-slobodnih umetnika. Zato smo, radi vernijeg prikazivanja stanja, prihode (odnosno književnike koji ostvaruju te prihode) podelili u tri grupe: 1) četvrtina najnižih prihoda, 2) polovina prosečnih prihoda, i 3) četvrtina najviših prihoda. Takva podela daje sledeće pokazatelje:

1) Za grupu najnižih ukupnih godišnjih primanja (1974. godina), prihodi se kreću između 6.000 i 25.000 dinara, što čini godišnji prosek od 14.181 dinar, odnosno mesečni prosek za tu grupu od 1.181 dinar.

Za grupu najnižih godišnjih primanja od književnog rada, prihodi se kreću između 1.000 i 9.000 dinara, što čini prosek godišnjih primanja u ovoj grupi od 4.454 dinara, odnosno 371 dinar mesečno.

Napominjemo da je minimalni lični dohodak u Beogradu, za 1974. godinu, iznosio 1.500 dinara.

2) Za grupu prosečnih ukupnih godišnjih primanja, prihodi se kreću između 25.000 i 45.000 dinara, što čini prosečno godišnje 36.454 dinara, odnosno 3.037 dinara mesečno.

Za grupu prosečnih godišnjih primanja od književnog rada, prihodi se kreću između 10.000 i 50.000 dinara, što daje prosek od 12.043 dinara godišnje, odnosno 1.003 dinara mesečno (što je, takođe, manje od minimalnog ličnog dohotka u Beogradu, u toj godini).

3) Za grupu najviših ukupnih godišnjih primanja, prihodi se kreću između 52.000 i 120.000 dinara, što čini prosek od 81.272 dinara godišnje, odnosno 6.772 dinara mesečno.

Za grupu najviših godišnjih primanja od književnog rada, prihodi se kreću između 40.000 i 120.000, što daje prosek od 111.000 dinara godišnje, odnosno 9.250 dinara mesečno.

Na osnovu ovoga se može zaključiti da 3/4 godišnjih prihoda od književnog rada (za grupu književnika koji su nam dali podatke, za 1974. godinu) daju prosečan mesečni prihod koji je niži od minimalnog ličnog dohotka u gradu za tu godinu, i da 1/4 ukupnih godišnjih prihoda daje mesečni prihod koji je, takođe, niži od minimalnog ličnog dohotka za taj period. Podsetimo ovde da polovina anketiranih književ-

nika živi isključivo od književnog rada, bez dodatnih prihoda.

Razlozi koje ovi književnici navode kao odlučujuće u opredeljivanju za status slobodnog umetnika, uglavnom su profesionalni: više od polovine književnika smatraju da je to „jedini moguć način da se radi ozbiljno svoj posao”. Ostale je na ovu odluku navela nemogućnost da nađu odgovarajući posao (sem jednog koji zbog bolesti nije mogao da se zaposli).

Zbog toga su i prednosti statusa slobodnog umetnika, kako ih vide književnici, u tome što — ukoliko čovek uspe da živi od književnog rada — ima mogućnosti da raspolaže sopstvenim vremenom, a ne da piše samo u „slobodno vreme”. Naravno, to „ukoliko” iznosi na videlo i mnoge loše strane ovog statusa. „Niste, — kako kaže jedan književnik, vremenski vezani, ali šta ćete sa tim vremenom kada, makoliko uradili, nikada ne možete biti adekvatno nagrađeni.” Odgovori kojima su iskazane loše strane statusa slobodnog umetnika uglavnom ističu niske honorare, neredovno isplaćivanje honorara. Sloboda koja se i samim terminom vezuje za ovaj status prerasta u privid, jer pisac vrlo često mora da se prihvati svakog posla koji mu se nudi („da tabana od posla do posla”), da prihvati uslove ugovora, rokove završetka posla i isplate, koje mu postavlja naručilac. Ovakav položaj, često označavan kao najamnički, stavlja pisca (kao i ostale slobodne stvaraoce) u neravnopravan položaj u poređenju sa onima koji su u radnom odnosu, uprkos tome što je i on svojim radom bio neposredni učesnik u stvaranju dohotka institucije koja je njegov rad koristila. On, takođe, ne učestvuje u donošenju normativnih akata kojima se regulišu i pitanja njegove saradnje sa ustanovom-naručiocem, niti u odlučivanju o daljoj sudbini svog dela.

Kako, onda, književnici-slobodni umetnici vide rešenje svog statusa? Očigledno je situacija u kojoj je obavljeno ispitivanje (diskusija, i preko štampe, povodom predloga Beogradske zajednice kulture o participaciji slobodnih umetnika u socijalnom osiguranju, predlog samoupravnog sporazuma o učešću autora u upravljanju izdavačkim preduzećima¹⁾). — doprinela tome da ne bude rezigniranih ili pasivnih kada je u pitanju budućnost statusa. Gotovo svi anketirani književnici imali su u

¹⁾ 11. XII 1975. je i održana osnivačka konferencija autora i izdavača („Prosveta” i „Jugoslavia”) na kojoj je planirano da se raspravlja o izdavačkoj politici ove kuće i o nacrtu izdavačkog plana za narednu godinu, kao i da se izaberu delegati autora u Radnički savet, Programski savet i radničke savete osnovnih organizacija.

vidu neka moguća rešenja sopstvenog statusa. Ta rešenja viđena su kroz povećanje autorskih honorara (što je potpuno i razumljivo, s obzirom na podatke o njihovom materijalnom položaju), ali i kroz mnogo principijelnije predloge koje je inicirao pomenuti samoupravni sporazum kojim se regulišu odnosi između pisaca i izdavača. U realizaciji tog sporazuma pisci vide mogućnost da se status slobodnog umetnika izjednači sa statusom ostalih radnih ljudi (ukoliko bi se sporazumu priključile i druge institucije kao, na primer, RTB i pozorišta, koje koriste usluge pisaca). Dosta odgovora insistira na iznalaženju boljih načina uspostavljanja veza sa čitalačkom publikom.

Mnogi od anketiranih književnika iskazali su potrebu da Udruženje književnika preraste uske esnafske okvire udruživanja i postane asocijacija koja bi bila u stanju na mnogo širem planu da posreduje između potreba (i profesionalnih, i društvenih) pisaca i korisnika njihovih usluga.

Prikazu rezultata ove ankete prilažemo i beleške vođene tokom dužeg razgovora na ove teme, vođenog sa jednim od književnika-slobodnih umetnika, Miroslavom Josićem Višnjicom.

RAZGOVOR S MIROSLAVOM JOSIĆEM VIŠNJIĆEM

OKTOBAR 1975.

UDRUŽENJE KNJIŽEVNIKA SRBIJE

Josić smatra da je Udruženje do sada bilo prevashodno „socijala” umesto da bude neka vrsta sindikata (iako ne voli tu reč), dakle organizacija koja bi sistematski i principijelno štitila interese svojih članova. Funkcija Udruženja je bila svedena, uglavnom, na dodeljivanje izvesnih vidova pomoći, ali je i to činjeno od slučaja do slučaja, bez jasno određenih kriterijuma po kojima se ta pomoć ukazuje. (Pred odlazak u vojsku tražio je od Udruženja kredit da bi njegova nezaposlena supruga imala za to vreme od čega da živi. U upravi su bili veoma ljubazni i obećali mu određeni mesečni iznos, ali su ga isplatili samo jednom. Da je supruga bila upornija i češće ih pozivala telefonom, možda bi isplate bile redovne, ali je ovako samo na tome i ostalo.)

Jedan drugi vid usluga koje Udruženje pruža svome članstvu je posredovanje u organizovanju književnih večeri. Ali ni to ne funkcioniše po nekim određenim kriterijumima, po kojima bi, na primer, visina honorara zavisila od ugleda i poznatosti pisca, — već je i tu neophodno cenjkanje, obijanje pragova, poznanstva i ostale unižavajuće manipulacije.

Pokušaj neformalnog okupljanja i akcije (68.—70.) na osnovu nekih zajedničkih generacijskih ciljeva — rasplinuo se baš zbog toga što su pojedini pripadnici te grupe počeli da rešavaju sopstvene praktične probleme, pa su i ostali zavedeni „vanknjiževnim koristima od radnih mesta koja su dobili”. Zbog toga je Josić posumnjao u mogućnost zajedničke akcije, mada nadu nije sasvim izgubio, jer i dalje veruje da je u pogodnoj klimi moguće angažovanje za rešavanje problema statusa književnika već i zbog toga što su se stvari i do sada u izvesnoj meri menjale.

EGZISTENCIJA

Živeti od pisanja je, po Josićevom iskustvu, veoma komplikovano. Honorarima, mada nijedan nije srazmeran, niti to može da bude, uloženom trudu, ipak uspeva da obezbedi polovinu egzistencijalnih troškova. Ostalo obezbeđuje lektorisanjem i redakturom, pisanjem za RTB, i nekim drugim vidovima saradnje sa Institutom za umetnost i književnost. Do sada je imao prilike da dobije odgovarajuće (profesionalno) radno mesto, ali je takve ponude odbijao, jer ne želi da se pisanjem bavi u tzv. slobodnom vremenu. Smatra da je, na primer, za obavljanje uredničkog posla, onako kako on smatra da ga treba obavljati, potrebno kompletno angažovanje, a u tom slučaju ne bi mogao da se bavi pisanjem. Mnogo mu više odgovara aranžman kakav je imao sa studentskim časopisom „Ideje”, koji izdaje i dve biblioteke filozofskih i esejističkih radova. Za lektorisanje tih tekstova dobijao je određene mesečne iznose, s tim što je obračun vršen svaka tri meseca. Primanja su zavisila od njegovog rada, ali onako kako ga je on sam raspoređivao u svom vremenu, a u isto vreme su predstavljala i ustaljen izvor prihoda.

Smatra, takođe, pogodnim i aranžman kakav, na primer, nudi izdavačko preduzeće „Otokar Keršovani” za uređivanje određene edicije na određeno vreme (angažovanjem spoljnih saradnika).

MOGUĆA REŠENJA

Jedan mogućan oblik „obezbeđenog“ življenja od pisanja Josić vidi u eksperimentu (pod znakom pitanja) koji je sprovela Hrvatska zajednica kulture objavljajući konkurs za objavljene rukopise, za neobjavljene rukopise i za koncepte rukopisa, uz obezbeđivanje određene sume novca. Zamerka ovom eksperimentu bila bi to što je od tekstova prihvaćenih na konkursu objavljena svega jedna trećina, što po njemu govori o malom književnom efektu ove akcije.

Drugo jedno iskustvo Josić navodi iz Francuske. Sa institutom za književnost mlad književnik sklopio je ugovor za pisanje knjige. Rad na knjizi, prema autorovom planu, trajao je tri godine; za to vreme on je dobijao određenu sumu novca, koja mu je obezbeđivala neometan rad na projektu. Ugovorom je bilo predviđeno i studijsko putovanje radi prikupljanja građe za knjigu.

U osnovu predloga za adekvatno rešenje položaja književnika, treba da je ugrađen stav da pisac može raspolagati rezultatom svoga rada, što do sada ni u svetu nije bio slučaj (sa izuzetkom Prusta i Tolstoja, možda). Ta mogućnost kod nas postoji za neke od profesija, ali ne i za pisce. Piščev rad se ne može kompenzirati autorskim honorarom, svejedno koliki ovaj bio (u granicama razumnog). Povećanjem honorara za napisani tekst pisac postaje manje siromašan nego što je sada, ali se time sam problem ne rešava suštinski. Trebalo bi da pisac utiče na to kakva će biti sudbina njegovog dela kada ono izađe iz štampe, pa da i nagrada za njegov rad zavisi od sudbine dela.

Nedoslednosti trenutnih pokušaja rešenja položaja pisaca (Samoupravni sporazum koji su potpisali: Udruženje književnika, izdavači, zajednica kulture i autorska agencija), Josić vidi, prvo, u tome što se odnos između pisca i korisnika proizvoda njegovog rada suštinski ne menja; on se svodi samo na povećanje autorskog honorara (nagrađivanje proizvoda rada, a ne radnog procesa). Istovremeno, u nepovoljan položaj se stavljaju mladi pisci, jer — po Josićevom uverenju — izdavači neće pristati da isplaćuju visoke autorske honorare mladim piscima. S druge strane, predviđeno uključivanje pisca u odlučivanje unutar izdavačke kuće neće imati efekta, onako kako je zamišljeno. Pre svega, u taj proces ne mogu biti uključeni svi pisci, a i oni koji bi bili uključeni, bivaju uključeni samo za kratko vreme, za koje ništa ozbiljnije nije moguće izmeniti.

U traganju za iznalaženjem mogućnosti življenja od pisanja, Višnjić je u listu „Književna reč” objavio jedan apel zainteresovanima da se pomere sa mrtve tačke:

MIROSLAV JOSIĆ VIŠNJIĆ,
književnik

raspisuje

KONKURS

1. Za otkup prava na prvo izdanje njegovog romana *TBC*, prvi zglob, pod naslovom *PRISTUP U SVETLOST* (obim 10 kucanih tabaka).

2. Za otkup prava na drugo izdanje sledećih njegovih rukopisa: *LEPA JELENA* (pripovetke), *ČEŠKA ŠKOLA* (roman), *ROMAN O SMRTI GALERIJE* (novela), i *DEVET GODOVA* (pripovetke). Izbor po dogovoru.

Pravo učešća imaju sva izdavačka preduzeća, ostala pravna lica i pojedinci na teritoriji Jugoslavije (prvenstveno), kao i iz ostalih zemalja (podležu posebnim uslovima i odredbama). Konkurs je otvoren do 28. avgusta 1975. godine. Ponude slati na adresu pisca: Miroslav Josić Višnjić, Vukasovićevo 50, III/19, 11000 Beograd.

Za taj svoj tekst ne misli da je potpuno rešenje, već da je mogućnost da pisac raspolaže svojim delom i posle njegovog nastanka.